

ӘОЖ: 371.33

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚЫРМАНДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ДАМУДА ОНЛАЙН СЕРВИСТЕРДІ ПАЙДАЛАНУ

Акбар М.Б., Бейсенбаева А.М.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Қазіргі уақытта кітапты оқу жоғары интеллектуалды функциялардың бірі ретінде, көзқарасты өзгерте алатын, түсінуді тереңдететін, тәжірибені қалпына келтіретін, мінез-құлыққа әсер ететін, жеке тұлғаны жетілдіретін мақсатты әрекет ретінде қарастырылады.

А.П. Нечаев балаларды кітап оқуға үйретпес бұрын, оқу процесіне қатысатын психикалық процесстердің жеткілікті дамығанын білу қажет деп санады. Бұл үшін ол табиғатты зерттеу сабақтарының маңыздылығын бағалады. Кітап оқуға дайындау үшін балалардың сөйлеуін, қиялын, пайымдауын және қабылдауын дамыту қажет, оған әртүрлі заттар мен суреттерді көрсету, балаларға ертегілерді айту, шынайы өмірдегі оқиғалар туралы, олар бастан кешкен құбылыстар туралы сөйлесу, ұсыныс жасау және оны бағалау көмектеседі [1].

Қазіргі уақытта бастауыш мектеп жасындағы балаларды оқуға үйретудің екі бағыты бар: оқырманды қалыптастыру және әдебиетке өнердің ерекше түрі ретінде таныстыру. Әдебиеттік оқу сабақтарын ұйымдастыруда осы бағыттарды синтездей алатын тек мұғалім ғана.

Қазіргі әдебиеттану көркем шығарманы күрделі жүйелік бірлік ретінде қарастырады, оны тек тұтас талдау арқылы білуге болады. Көркем шығарманы талдай білу, шығарманы көркем тұтастықтың бөлігі ретінде шығарманың жеке компоненттерін түсінуге бағытталған жеке дағдылар жүйесі болып табылатын күрделі шеберлік ретінде қарастырған жөн.

Жеке оқу дағдыларын қарастырсақ:

1. Көркем шығармадағы олардың функциясына сәйкес тілдің бейнелеу және экспрессивті құралдарын қабылдау мүмкіндігі. Оқушыны кітап оқу кезінде кездесетін экспрессивтік құралдарды адекватты қабылдауға, яғни сөз тіркесін құруға, сөз таңдауына терең бойлауға, автордың таңдауы туралы ойлануға үйрету қажет.

2. Жазушы бейнелеген өмір суреттерін қиялда қайта құру мүмкіндігі. Бұл дағдыны алғаш рет Н.Я.Мещерякова мен Л.Я.Гришина «қиялдың шығармашылық қызметі адамның бұрынғы тәжірибесінің байлығы мен алуан түрлілігіне тікелей байланысты», - деп атап өтті [2].

3. Себеп-салдар байланысын орната білу, эпикалық шығармадағы іс-әрекеттің даму логикасын, эмоциялар динамикасын, драмадағы қақтығыс қозғалысын көре білу. Бұл дағды композицияны түсінуге бағытталған. Композиция - бұл шығарманы бөліктерге, тарауларға, абзацтарға, көріністерге бөлу, кейіпкерлердің орналасуы, оқиғалардың барысы туралы хабарлау тәртібі, әңгімелеу әдістерінің өзгеруі. Бастауыш сынып оқушылары «композиция» ұғымын толық игере алмайды, бірақ жас оқырмандарды эмоциялар динамикасын, жанжалдың пайда болуы мен дамуын бақылауға үйрету керек. Сюжетті және оның элементтерін – кіріспе, сюжет, іс-әрекеттің дамуы, қорытынды-және олардың идеяны ашудағы рөлін таныстыру қажет.

4. Кейіпкерді идеяны ашуға қызмет ететін элементтер ретінде тұтас қабылдай білу. Көркем шығармада идеяны ашудағы басты рөл кейіпкерлердің бейнелеріне жатады. Кейіпкерді тұтас қабылдау оқырман оған эмоционалды қарым-қатынас жасайды, оқырман кейіпкердің іс-әрекетінің мотивтерін, салдарын байланыстырады, кескіннің дамуын, кейіпкердің мінезінің қалыптасуын көреді.

5. Көркем шығарманың барлық элементтеріндегі авторлық позицияны көре білу. Бұл оқырманның назарын тікелей авторлық бағалауда ғана емес, көркем шығарманың авторлық позицияны түсінуге бағыттайды.

6. Шығарманың көркемдік идеясын игере білу. Қабылдау адамның шығарма идеясы туралы түсінігін тұжырымдаумен шектелмейді, ол автордың ұстанымын қабылдау немесе қабылдамауды білдіреді.

Н.Н.Светловская «балаларды әңгімелесушіні кітаптан көруге үйрету керек, әңгімелесушіні өзі таңдай алады және таңдау керек деген ойларды үйрету керек. Балаларды әңгімелесушіні естуге; ол не туралы және нені айтқанын есте сақтау; оның неге бұлай сөйлейтінін түсіну; ол қандай тәжірибені

күтіп тұрғанын сезінуге тырысу, оны ғана емес, өзін де бағалауға үйрету керек» дейді [3].

Кітаппен жұмыс жасау әдістемесінің дайындық кезеңінде оқытудың басты мақсаты оқуға деген қызығушылықты қалыптастыру болып табылады. Осы кезеңдегі жетекші оқу міндеті – балаларға кітаптың мазмұны мен оның сыртқы мұқабасы арасындағы байланысты көрсету.

Дайындық кезеңінде сабақтар әңгімеден басталады, бұл бастауыш сынып оқушыларын жұмысты қабылдауға бейімдеуге көмектеседі. Содан кейін жұмысты мұғалім дауыстап оқиды, одан кейін әңгіме барысында оқығанның мазмұны қайта жасалады, балалардың оқу тәжірибесі жазылады. Жұмыстың мазмұнын түсінгеннен кейін ғана мұғалім ол кітапты көрсетеді.

Дайындық кезеңінде стандартты дизайнда 8-16 беттен тұратын балалар көркем әдеби кітабы қолданылады: мұқабаның бірінші бетінде автордың тегі тақырыптан бұрын тұрады, суреттер шрифт атауына сәйкес келеді. Дауыстап оқу үшін қысқа жұмбақтарды, әңгімелер, ертегілер, өлеңдерді таңдау ұсынылады. Дайындық кезеңінде балалар кітабымен айналысудағы басты рөл мұғалімге жүктеледі: ол оқу материалын таңдайды, балаларды таңдалған кітап пен шығарманы қабылдауға дайындайды, оқу тақырыбын жариялайды және шығарманы дауыстап оқиды.

Бастауыш кезеңде аптасына бір рет өткізілетін сыныптан тыс оқу сабағында екі оқу мақсаты бөлінеді:

- мұғалім арнайы таңдаған кітаптарда бағдарлау жаттығуларын орындау;
- сабақ тақырыбы бойынша бейтаныс кітапты өз бетінше қарастыру және оқу.

Бастапқы кезеңде кітаптарға бағдарлау үшін кітап көрмесі жасалады. Ол балалардың кітаппен алдын-ала танысып, оны өз бетінше оқып, кітаппен өз бетінше жұмыс жасау кезінде оларға жеке көмек көрсететінін бақылайды.

Оқытудың негізгі кезеңіндегі оқу материалы ретінде классикалық, заманауи және шетелдік балалар кітабы - көркем, ғылыми – танымдық, бастауыш мектеп жасына арналған анықтама-барлық түрлер мен құрылымдары, сондай-ақ балалардың мерзімді басылымдары қолданылады. Бұл кезде жетекші рөл балаларға тиесілі. Олар алдағы сабақтың тақырыбы бойынша кітаптарды өздері таңдайды және оқиды, оқылған кітаптарды сыныпқа алып келеді және олардан көрмені дербес қалыптастырады.

Оқырман қызығушылығын дамыту-бұл өсумен тығыз байланысты процесс. Ол жеке тұлғаның дамуы мен қалыптасуымен қатар өзгереді. Оқушының көкжиегі кеңейеді, оқырман тәжірибесі жинақталады, сондықтан оның дүниетанымы күрделене түседі. Сол себепті, мұғалім бастауыш сынып оқушыларында оқуға деген қызығушылығын ояту, дамыту және бекіту жұмысында оң нәтиже алу үшін оқу процесінің келесі факторларын ескеру қажет: оқуға арналған шығармаларды таңдау; оқу процесін ұйымдастыру; сыныптағы эмоционалды атмосфера; әртүрлі педагогикалық әдістер мен тәсілдердің оңтайлы үйлесімі.

Мектептегі алғашқы күндерден бастап мұғалім әр оқушының оқуға деген қызығушылығын ояту үшін қажырлы және мақсатты түрде жұмыс істеуі керек. Бұл жұмыс жүйелі атқарылуы тиіс. Біріншіден, аналитикалық жұмыс жүргізіледі, яғни әр оқушы мен оның отбасының егжей-тегжейлі психологиялық бейнесі жасалады. Егер мұғалім оқушының отбасында оқудың тұрақты екенін анықтаса, ата-аналар бір-бірімен және балаларымен оқылған нәрселер туралы үнемі сөйлеседі, содан кейін мұғалімнің міндеті баланың оқуға деген қызығушылығын дамыту және тереңдету болып табылады. Екіншіден, сабақтан тыс іс-шаралар ұйымдастырылады. Бұл шаралар - бастауыш мектеп жасындағы балаларға білім беру процесінің маңызды, ажырамас бөлігі. Сабақ пен сабақтан тыс іс-шаралар бір-бірімен байланысты. Сабақтан тыс іс-шаралар сабақтың жалғасы болып табылады, өз кезегінде оқушылардың білімін кеңейту және тереңдету арқылы оларды байытады [4].

Қазіргі мектептің міндеті – жас оқушыны оқуға қызығушылық танытатын, оқудың берік дағдылары бар, оның ішінде мәтінмен және балалар кітабымен өз бетінше жұмыс жасау тәсілдерін, белгілі бір оқу қабілеті бар, дамыған моральдық-эстетикалық және азаматтық сезімдері бар саналы оқырман қалыптастыру.

Бастауыш мектепте баланың кітап оқуға деген мотиві болуы керек:

1. Баланың қоршаған әлем туралы жаңа және қызықты ақпаратты (жануарлар мен құстар, динозаврлар, ғарышкерлер және т.б.) білу үшін оқуды үйренгісі келетін танымдық мотив.
2. Балаға қызықты мектепте оқуды жеңілдету үшін оқуды үйренуге деген ұмтылыспен сипатталатын перспективалы мотив.
3. Тұлғалық өсу мотиві ересектерді таң қалдыру және олардың мақұлдауын алу үшін оқуды үйренуге деген ұмтылысты білдіреді.

4. Белсенді мотив белгілі бір сөздерді оқу қажеттілігін, әртүрлі қызықты әңгімелер немесе ертегілер ойлап табуды және т.б. көздейтін келесі ойын үшін оқуды үйренуге деген ұмтылыспен көрінеді.

5. Құрдастарымен қарым-қатынас жасаудың себебі-достарымен және таныстарымен оқыған талқылау үшін оқуды үйрену [5].

Қазіргі ақпараттық қоғамда цифрлық технологиялар күнделікті өміріміздің ажырамас бөлігіне айналды. Бұл өзгеріс білім беру саласына да тікелей әсер етуде. Әсіресе, бастауыш сынып оқушыларының білім алу процесінде жаңа тәсілдерді қолдану – заман талабы. Бүгінгі күні балалардың ақпаратты қабылдау мен өңдеу дағдылары айтарлықтай өзгерген. Осы орайда, олардың кітапқа, оқуға деген қызығушылығын арттыруда дәстүрлі әдістермен қатар, заманауи онлайн сервистерді қолдану өзекті мәселе болып отыр.

Бастауыш сынып оқушылары – бұл оқу мәдениеті мен танымдық қызығушылықтың негізі қаланатын маңызды кезең. Бұл жастағы балалар визуалды және интерактивті мазмұнға көбірек қызығушылық танытады. Сондықтан, оқу үрдісіне түрлі онлайн платформаларды, анимациялық кітаптарды, ойын түріндегі оқыту ресурстарын енгізу – олардың оқуға деген ынтасын арттырып, тұрақты оқырман қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Бастауыш сынып оқушыларының оқуға деген қызығушылығын арттыруда онлайн сервистерді тиімді пайдалану – білім берудің сапасын арттыруға, оқушылардың шығармашылық және танымдық қабілеттерін дамытуда маңызды.

Онлайн сервистерді жүйелі және мақсатты қолдану бастауыш сынып оқушыларының оқуға деген тұрақты қызығушылығын қалыптастыруға, оқырмандық дағдыларын дамытуға және оқу әрекетін белсенді етуге мүмкіндік береді.

Онлайн сервистерді пайдаланудың негізгі мүмкіндіктері:

1. Интерактивтілік – оқушылар тапсырмаларға белсенді қатысып, экран арқылы мәтінмен әрекеттесе алады, мысалы Wordwall, Quizlet, Kahoot сервистері арқылы сұрақтарға жауап беру, мәтінді бөліктерге бөлу, визуалды ақпаратпен байланыстыру жұмыстарын жүргізуге болады.

2. ClassDojo, Reading Eggs мотивацияны арттыру –геймификация арқылы оқушылардың қызығушылығы оянып, оқу үдерісіне оң көзқарас қалыптасады.

3. ReadTheory, Raz-Kids сервистері деңгейлік тапсырмалар ұсынады, – оқушылардың оқу деңгейіне сай құруға мүмкіндік береді.

4. YouTube Kids әдеби арналар, Bookflix көркем иллюстрациялар мен анимациялық мәтіндер арқылы оқушылардың елестету қабілетін, сөздік қорын, мазмұнды түсінуін жақсартады.

Онлайн сервистер – оқуға деген қызығушылықты арттыруда тиімді құрал. Олар оқу процесін қызықты, интерактивті және балаға жақын форматта ұсынуға мүмкіндік беріп, оқушының жас ерекшелігіне сай визуалды, интерактивті, ойын форматында ұсынылып, оқылым процесін қуанышпен танымға толы етеді. Мысалы:

1. ReadTheory.org. Мақсаты: мәтінді түсіну және оқу сауаттылығын дамыту.

Қолданылуы:

- Оқушы деңгейіне сәйкес мәтін автоматты түрде таңдалады;
- Әр мәтіннен кейін сұрақтар беріледі, нәтижесі бірден шығады.

Нәтижесінде оқушының өз деңгейіне сай жұмыс істеуі арқылы мотивациясы артады.

2. Wordwall.net. Мақсаты: оқылған мәтін бойынша ойын түріндегі тапсырмалар жасау.

Қолданылуы:

- "Сөзжұмбақ", "Сәйкестендіру", "Доп лақтыру", "Дөңгелекті айналдыру" секілді форматта тапсырмалар беріледі.

- Мәтін мазмұнын бекітуге, жаңа сөздерді жаттауға қолайлы.

Мысалы: «Ертегі кейіпкерлерін сипаттамасымен сәйкестендір» ойыны.

3. Bookflix (by Scholastic). Мақсаты: көркем әдебиетті бейне мен мәтін арқылы қызықтыру.

Қолданылуы:

- Танымал балалар кітаптары бейнеформатта көрсетіледі;
- Бірге оқуға болатын аудиокосымша бар.

Артықшылығы: көрнекі, эмоционалды әсері мол – бастауыш оқушыларға өте тиімді.

5. Kahoot / Quizizz. Мақсаты: оқу процесіне геймификация (ойын элементтерін) енгізу.

Мысалы:

- «Қызықты әдеби кейіпкер кім?» ойыны;
- «Ертегілер елінде» атты мәтін мазмұнына сай тест.

Нәтижесінде оқушылар белсенді қатысып, дұрыс жауап алуға ұмтылады.

Бастауыш сынып оқушыларының оқырмандық қызығушылығын арттыруда мектеп кітапханасында сабақтан тыс іс-шаралар жүргізудің бірнеше тиімді әдіс-тәсілдер мен стратегияларын мұғалім қолдану керек.

1. READx —инновациялық оқу жобасы. Бұл форматта оқушылар, мұғалімдер, ата-аналар және басқа да қатысушылар өздерінің сүйікті кітаптары туралы 7 минуттық презентациялар жасайды. Осылайша, оқушылар кітапты қызықты әрі эмоционалды түрде танып, өзара пікір алмасады. Жоба барысында қатысушыларға «Оқимын!» және «Ойланамын!» деген дауыс беру карточкалары ұсынылып, тыңдаушылардың әсерін бағалауға мүмкіндік береді.

2. Әдеби алаң. Бұл әдіс оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған. Оқушылар топ болып, белгілі бір тақырыпқа немесе кітапқа қатысты идеяларын ортаға салады. Әр қатысушы өз ұсынысын білдіріп, топтық талқылау арқылы ортақ шешімге келеді. Бұл тәсіл оқушылардың сыни ойлау, тыңдау және өз пікірін білдіру дағдыларын жетілдіреді.

3. Reading Man. Бұл әдіс оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз етеді. Оқушылар белгілі бір мәтінді оқып, оның мазмұны бойынша сұрақтар құрастырады. Содан кейін олар осы сұрақтарды өзара талқылап, жауап береді. Бұл тәсіл оқушылардың мәтінді терең түсінуіне және өз ойларын жүйелі түрде жеткізуіне көмектеседі.

4. Оқырман клубы. Кітап клубтары оқушылар арасында кітап оқу мәдениетін қалыптастыруға бағыттала. Оқушылар белгілі бір кітапты оқып, оны топтық талқылау арқылы өз пікірлерін білдірді. Бұл тәсіл оқушылардың әдебиетке деген қызығушылығын арттырып, сыни ойлау дағдыларын дамытады.

5. Әдеби аквариум. Бұл әдіс оқушылардың оқыған кітаптары туралы пікірлерін ортаға салуға арнаған. Оқушылар өздері оқыған кітаптар туралы қысқаша шолу жасап, оны басқа оқушылармен бөліседі. Бұл тәсіл оқушылардың әдебиетке деген қызығушылығын арттырып, өзара пікір алмасуға мүмкіндік береді.

6. Ізденіс компасы. Бұл әдіс оқушылардың ақпаратты іздеу және талдау дағдыларын дамытуға бағытталған. Оқушылар белгілі бір тақырып бойынша ақпарат жинап, оны жүйелі түрде талдайды. Бұл тәсіл оқушылардың сыни ойлау қабілеттерін дамытып, зерттеу дағдыларын жетілдіреді.

Осылайша, кітаппен жұмыс формасы жағынан да, мазмұны жағынан да бай және алуан түрлі. Әр мұғалімнің міндеті - балаларды кітапты сүйеге, оған деген қажеттілікті сезінуге, оны түсінуге үйрету. Кіші мектеп оқушыларын оқытуда, тәрбиелеуде және дамытуда кітап үлкен рөл атқарады. Бірақ кітап балалар онымен жұмыс істей алатын, сөздің шын мағынасында оқи алатын кезде ғана үйретеді, яғни оқығанын түсінеді, оның тәрбиесі мен ақыл-ой дамуы көбіне осыған байланысты. Бұл жұмыс өте маңызды екенін және оны жүйелі түрде жүргізу керек екенін есте ұстаған жөн. Балалардың болашағы, олар қандай ересек оқырмандар және қандай тұлға болып өсуі осыған байланысты.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Нечаев А.П. Когда следует начинать учить ребенка чтению? Психология и школа / А.П. Нечаев; под ред. А.А. Никольской. – М.: Ин-т практической психологии, 2017. – 329 с.
2. Bal P.M., & Weltkamp M. (2013). How does reading fiction affect empathy? Experimental study of the role of emotional transport PLoS ONE, 8(1), e55341. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0055341>
3. Светловская Н.Н. Обучение детей чтению: практическая методика: учеб. пособие для студ. пед. вузов / Н.Н. Светловская, Т.С. Пиче -Оол. – М.: Академия, 2011. – 12-13 с.
4. Бушнина Е.И. Из опыта внеклассной работы по литературному чтению: пособие для учителя / Е.И. Бушнина. – М.: Просвещение, 2021. – 59 с
5. Айдар Д.Қ. Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті Хабаршысы, 2023. -№3.- Б.308-312

ӘОЖ 378.015

ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ: ҚАЗАҚСТАННЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ДӘСТҮРЛЕР МЕН ИННОВАЦИЯЛАР

Ақмолдан Г., Балтабаева А.Т.

А.К. Кусайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты, Астана, Қазақстан

Қазақстанның білім беру жүйесі соңғы жылдары цифрлық трансформацияның қарқынды кезеңінен өтін жатыр. Бұл процестің негізгі мақсаты – білім беру сапасын арттыру, білім беру